

שלומית (פרדלה) גיסים (שויב):

מתוך יומנה: ביקור בבכובה (1990)

האנדרטה הישנה בבכובה.

הביקור הקבוצתי הראשון בקובל וסביבתה, היה ביוזמת חברי הארגון מניו-יורק. מימין: לוצקאי שארחה את המשלחת בלוצק, שלומית גיסים שויב – נציגה ישראלית יחידה, פנחס זפרן - יו"ר האיגוד בארה"ב, אשתו- בלה זפרן, סימה שיכמן - שהתגוררה בקובל וארחה את המשלחת, אנה דולגין.

מטרת נסיעתי הייתה להגיע לקובל, לקבר אחים בככובה.

היום הראשון היה לי קשה, הייתי יחידה מקובל – מישראל – מבלי לדעת מה צפוי לי. חיכיתי במתח למשלחת מארצות הברית – במשלחת אמורים היו להגיע גם בני עירי. למחרת הם באמת הגיעו. הזוג זפרן, אנה דולגין ורוזה פלומנבוים. מייד הרגשתי במשפחה. הסתבר גם שהכרנו את המשפחות ורוזה אף הייתה חברה לספסל הלימודים של אחותי סימה'לה.

עוד באותו יום (שישי) 8/6 נסענו לבכובה לקבר אבות. נסעו איתנו שני תושבי קובל – סימה ורומן שוכמן, שבאו לפגוש אותנו, וראש ארגון יוצאי ווהלין, שהוא לוצקאי. נסענו במיניבוס, כל אחד שקוע בתוך עצמו. בנסיעה הזאת, כשעברנו ברחובות העיר קובל לא ראינו ולא חיפשנו זיכרונות. שני קילומטרים מחוץ לעיר, ביער ע"י בכובה, ראינו שלט עם חץ "הדרך למצבה". האוטו פילס לו דרך ביער, היינו המומים, לא יכולנו לעצור את הדמעות ואת הזעקה שבלב, כשהתגלה לנו שטח צחיח, אבנים, חול זיפזיף, צמחיית טרשים מכסה את הבורות ועל גבעונת מצבה. היינו חמש נשים ושני גברים, לא היה מניין לתפילה.

לאמירת קדיש ואל מלא רחמים הצטרפו אלינו אלפי הקורבנות הקבורים בשטח. הדלקנו נרות זיכרון, שמתי דגלוני ישראל, פרחי עד-עד תכלת לבן (מהמשתלה של ישראל), פיזרתי אדמה מירושלים ומהמעפיל, שהבאתי איתי, פיזרתי זרעי פעמונים סביב המצבה – אולי יפרח שם פעם

פרח ... ?

ירדנו מהמדרגות ואז בא השבר שלא ציפינו לו – בכל השטח פזורות עצמות בני אדם!! זה היה מעל לכוחות אנוש לשאת זאת.

ניסינו לאסוף עצמות, רצינו לקבור אותם אבל לא היה לנו במה לחפור. ירד גשם – באצבעות גירדנו את אדמת החימר הדביקה, אך ללא הצלחה, היינו מחוסרי אונים. לא יכולנו לעזוב את המקום כשכל אחד שקע ברגשות ומחשבות שלו: "אולי אלו הן עצמות אמי, אבי, אחיותי, אחיי? של יקירי, חברי?"

במקום הזה, בכוכבה יכולנו רק לזעוק, לבכות – ל ז כ ו ר.

כיוון שלא הייתה לנו ויזה לקובל, היינו חייבים לשוב ללוצק, ללינת לילה. המארחים שלנו מקובל, שלהפתעתנו ידעו על בואנו, עשו את הבלתי אפשרי (בתנאים שלהם) על מנת לעזור לנו ולענות לכל ציפיותינו. משך חמישה ימים, כל בוקר, באו עם מכוניות (של מי?) והסיעו אותנו לקובל. כיתתו רגליהם יחד איתנו, לכל פינות העיר בחיפושים אחרי מה שאין!

כשנסעתי אנשים הזהירו אותי, שלא אמצא זכר לעיר – הכל הרוס – אמרו. אבל זה לא כך. נכון שלא מצאתי את מה שחיפשתי – אבל זו אותה העיר שנבנתה מחדש. בתי קומות, מוסדות מפוארים, רחובות עם גינון מרשים, טיילות, כבישים סלולים ומכוניות טסות, גנים, שדרות, אנדרטאות לזכרם של גיבורי ברית המועצות (של לנין עדיין שמור). אבל כל מה שראינו, כאילו לא שלנו... זר, קר, מדכא, כואב ומקומם!!

לא ראינו אף אתר יהודי אחד לזיכרון. מכל האתרים שיהדות קובל הענפה והשורשית בנתה משך מאות בשנים, לא נשמר זכר. פה ושם עוד הכרנו בית יהודי מפעם ואז ההתרגשות הייתה גדולה. בית הכנסת המפואר שלנו הושחת מבפנים ומבחוץ – כל הכתובות שנכתבו בדמם של המוצאים להורג נמחקו והושחתו. המבנה משמש כבית חרושת למוצרים צבאיים. הכניסה לחצר אסורה. הודות למארכת שלנו, שהשיגה תעודת מעבר, יכולנו לעבור את השומרים המופתעים בשער. עמדנו לפני קירות בית הכנסת חפויי ראש, כל אברינו כאבו ולא היה למי להפנות את הזעקה. רק טיפות הגשם השוטף היו שותפים לדמעות ולרגשות שלנו.

בקשנו לבקר בבית הקברות היהודי והמארחים שלנו (אחד, אגב, היה יהודי) הלכו אחרי כל בקשה שלנו. עם זאת שידעו שתהיה לנו אכזבה – הביאו אותנו למקום – לפנינו נגלה שטח נרחב, מטופח, דשאים, מדרכות ומבנה גדול שתופס חלק נכבד של השטח - היכל התרבות של האזור!! אין זכר לכך שפה באו למנוחת עולמים יהודי העיר – ואני הבטחתי לחברים למצוא את מצבות בני משפחותיהם!! הנהג שלנו (לא יהודי) סיפר שהכפריים השתמשו במצבות לסלילת דרכים, גדרות ומדרכות. המשכנו לחצר של הרבי, מקום מפגש של כל הצעירים בשמחת תורה. לשמחתנו והתרגשותנו הרבה, מצאנו את חצר הרבי, את המבנה הגדול הבנוי מלבנים אדומות – חומות, שמשפחת הרבי, תלמידיו וחסידיו חיו ולמדו בו. היום בנין זה משמש כבית ספר...

הלכתי עם פנקס כתובות של הבתים של חברים שלי. עמדנו לפני הבתים ואיש לא יכול היה לאמת

שזה הבית. שמות רחובות שונו וגם מספרי הבתים. הסתובבנו ברחובות כאילו רק אתמול עזבנו. יכולתי לכוון את הנהג לכל מקום שרציתי, הכל חזר לזיכרון: בית מרקחת, קולנוע, חנויות של יהודים ברחוב ורשבסקה (היום לנינה), תחנת הרכבת – בחוף משופצת אבל בפנים המנהרה שהקור הלחות בה עוטפים אותנו, כמו שהיה בילדותנו, כששיחקנו בהסתר באוטומט של השוקולד, ועל הפרון אותה המולה; רכבות באות, רכבות יוצאות, שריקות, צעקות. גם היום התחנה ממשיכה להיות צומת רכבות חשוב, נקודת מעבר לארצות השכנות – רק לא רואים פנים מוכרות, עיניים מחייכות כמו אז. ביקשתי למצוא את בית הורי – בית שגדלתי בו, בית שממנו קיבלתי את הצידה לדרך! הבית ברחוב י. ל. פרץ 7, ש – 51 שנים מופיע בחלומותיי. אין רחוב כזה הם אומרים. לא ויתרתי, נתתי סימנים. כשהזכרתי משאבת מים בסביבה – זה שיכנע אותנו. מופתע מהזיכרון שלי הוא הוביל אותי לסביבה. ירדתי במקום שאמור היה (לפי זכרוני) להיות הבית שלנו – ידעתי שזה המקום! אבל אין כניסה לרחוב, אין שביל שיוביל עד הבית, כל האזור חפירות, בורות, בוך. בוססתי בבוץ חסרת אוניס, כואבת, מאוכזבת וכועסת...!

לא מצאנו זכר לבתי הספר שלנו, לגימנסיה "תרבות הרצליה" שבה התחנכו כמעט כל חברי הקן. אין זכר למוסדות החינוך היהודיים, לחצרות ולמבנים של תנועות הנוער, לקן השומר הצעיר בפבריצ'נה 5 בו גדלנו ובגרנו. ואם עדיין קיים המונופול או המחנה הצבאי בגורקי – מישהו יודע, זוכר – שאבא שלי בנה את כל אלה ???

קרתה לנו גם הפתעה מרגשת – ברחוב "בְּרִיקְסָה" בחיפוש אחר ביתו של פְּנִיה זֶפְרָן – התרוצצנו כשעה באזור ופתאום, כלאחר ייאוש, ראה מיבנה שהזכיר לו משהו מהעבר. הוא נכנס לחצר, יצאה גויה מבוגרת ושאלה מה מבקשים? פנחס אמר שהוא מחפש את הבית בו גרה משפחתו לפני המלחמה. הגויה נפלה על צווארו של פנחס בבכי וקראה "פיני... פיני". בילדות הם שיחקו יחדיו. נכון, היה בית – עכשיו זה גן-ירק.

היא נכנסה הביתה והביאה לפנחס תצלום של הבית, ששמרה עליו כל השנים – לא מובן מדוע?! סימה, המארכת שלנו, הכינה בביתה מפגש עם חלק מיהודי העיר, רובם פחדו להזדהות. ההתרגשות התמקדה יותר בי. הייתי היחידה מישראל... חיבוקים, לטיפות, נשיקות, בכי, שאלות, משאלות. מרגישים שכולם חיים בחרדה.

השולחן היה ערוך בכל טוב, כל אחד הביא מטעמים, לא ידוע מהיכן, כי בחנויות אין להשיג דבר. גם יינות וקפה "עליתי" היו מישראל. השמחה הייתה עם הקינוח שהבאתי מישראל – עוגות, פירות יבשים, אגוזים ולימונים. הילדים המועטים התענגו על החלבה והמסטיק.

באחת הנסיעות מלוצק לקובל, ע"י הכפר "הולובה", רוזה צועקת – הנה תחנת הקמח שלנו!!! עצרנו והתקרבו לבניין, גוי בגיל העמידה בא לקראתנו, הסברנו לו מי זאת רוזה ושהתחנה הייתה שייכת למשפחתה.

בניגוד לגויים האחרים, שלא יודעים, לא מבינים, מתעלמים – הוא הזמין אותנו פנימה, הסביר ושאל.

רוזה נרגשת, בוכיה, מתרוצצת, מחפשת ואנחנו איתה. לדרך נותן הגוי לרוזה שקית קמח – נראה היה שההתרגשות דבקה גם בו.

למחרת הנסיעה שלנו לקובל. הפעם אידה שמוש היא המארכת שלנו – מציעה ביקור בקולחוז. התפתיתי. נסענו בדרך עוקפת. עשרות ק"מ של גנים, יערות, שדות תבואה שהדגניות מציצות מתוכם, הרבה פרחי שדה, מכל הצבעים. כל כך קנאתי באדמה הטובה, המניבה, על שפע המים, על הכלים החקלאיים הרבים. אנשים עובדים בשדות, רעש מכונות ובשטח מבנים, מוסכים, מחסנים, מכונות עפר, טרקטורים, מכונות משא אין ספור. במבנה המנהלה קיבלה אותנו האחראית על חדר האוכל. במבנה יש משרדים, חדרי ישיבות, אולמות למופעים ואסיפות. העובדים אוכלים פה את ארוחות הצהריים. אישה צעירה, יפהפייה ועצובה מספרת על עבודה מפרכת, על המאבק לקיום ועל חוסר תקווה...

התקשיתי להבין הכיצד? אחרי שרואים עושר כזה ואנשים עובדים. אמרתי; לו הייתה לנו אדמה כזאת, מים בשפע, מכונות חקלאיות כה רבות, היינו מגיעים לפסגות. היא היססה ובעצב אמרה – נכון, אבל הם שותים! כולם... הגברים, הבעלים, האבות והבנים – מילדות הם שותים! בסיור בחצר ניגש אלינו גבר צעיר וברך אותנו בשלום, בעברית! לשמוע שם, בקולחוז באוקראינה, שלום בעברית – לזה אין מחיר!!

סיפור מרגש – אישה תל אביבית שניצלה ע"י הוריו של מַרְק, אחרי חיפושים של מעל 40 שנים, בחשאי, בדרך לא דרך, כבר ביקרה אצל המצילה, עוזרת להם ומקיימת קשר קבוע עם המשפחה. מַרְק לקח אותנו "בכוח" לראות את אמא. כששמעה שאנחנו מישראל, היא פשוט הושיבה אותי על ברכיה וכל שעת הביקור מלמלה: "ילדה שלי, ילדה שלי, (מוֹיָה דִיבושְקָה). הבטחתי למסור את הנשיקות והחיבוקים לילדה שלה – לאסתר – וכך עשיתי! משם, בדרך לקובל עברנו את טריסק, עיירת מולדתה של שרה פרידמן (טננבאום) ז"ל, שגרו בה גם קרובי משפחתי, בן דוד אחד מהפכן – קומוניסט פעיל, שמת משחפת, אותה קיבל בבית הסוהר בפולין. אחיו, בוגר הישיבה בלובלין, רבה של העיר קרמניץ, מרדכי מנדוך. זכרתי את העיירה שונה. היום גם היא נבנתה לפי הסגנון האחרון. תושביה מתפרנסים מתעשיית שימורים. המשכנו דרך הכפרים הורודלף, זִלְוֵנָה, בהם בילינו את מושבות הקיץ והחורף, מחנות צופיים, ל"ג בעומר וכל פעילויות התנועה.

זה היה ביקורנו האחרון בקובל. נסענו לבכובה, פעם נוספת להתייחד עם זכר יקירינו. היה גשם שוטף. התבוססנו בנוץ, ביער, הכל מעלינו ומסביבנו בכה. זה היה מעל לכוחותינו לנטוש את המקום הקדוש לנו, כשעצמות יקירינו מתגוללים בשטח והכתובת על המצבה כתובה באוקראינית, ומסביב פרוץ, מעליב וכואב.

הבטחנו לעצמנו – לא לשקוט עד שהעוול שנעשה ליקירינו, גם אחרי הרצחם, - יתוקן !!!